

Clàssics moderns. La pèrdua de la innocència (I) *El espíritu de la colmena* (1973) de Víctor Erice

Iñaki Revesado

Si ens quedàssim només amb això diríem que Erice fa un dels retrats més encertats de la monòtona vida dels petits pobles a través de les vides d'aquestes dues nines que inventen els seus jocs infantils per omplir les lentes hores

A partir d'aquest article i al llarg dels propers mesos mirarem de revisar alguns dels films que més empremta ens han deixat. De sempre, des de les pàgines de *Temps Moderns* hem apostat pel cinema de qualitat, incidint d'una manera més insistent sobre les pel·lícules clàssiques, és a dir, sobre aquelles que ja s'han guanyat un espai dins la història del cinema. La intenció ara serà recuperar, mes a mes, altres obres de qualitat també indiscutible, però més properes en el temps, que tal vegada

necessiten encara del pas dels anys per guanyar-se també el premi de ser recollides per la història del cinema. Per això les anomenarem "clàssics moderns". Seran bàsicament pel·lícules de les tres darreres dècades del segle passat i també qualche honrosa excepció del segle actual, que hagi fet ja mèrits suficients per convertir-se en clàssic, almenys al nostre parer. Intentarem omplir aquesta secció amb cinema variat, tant pel que fa a la procedència de les històries com a la seva temàtica, però intentarem també presentar-vos-les d'una manera ordenada, agrupades per aquelles característiques que les uneixen. De vegades, com a mostra del tema triat, en tindrem prou amb una o dues pel·lícules, d'altres l'estudi serà més extens, encara que intentarem no allargar-nos massa: el que cercam des d'aquí és animar-vos a fer-vos amb el DVD de la pel·lícula comentada i que pugueu gaudir amb nosaltres d'aquestes perles del cinema.

Podríem haver començat amb un altre tema, però hem trobat adient iniciar aquesta selecció

per la mirada d'alguns cineastes sobre el món de la infància, pel relat que ha fet el cinema dels nins, relats associats —i no podria ser d'una altra manera— al moment en què les persones, dins de la infantesa i empesos per un motiu o per un altre s'enfronten a alguna cosa que les marcarà per sempre i que d'alguna manera els fa perdre la innocència que envoltava els que semblaven eterns dies feliços. És quasi impossible que qualsevol dels films que aquí comentarem no tinguin en major o menor mesura un deute amb François Truffaut i el seu *Los 400 golpes*, però deixarem per un altre espai la pel·lícula del francès per parlar-vos d'aquella que és, sens dubte, una de les millors obres que ha donat el cinema nacional (no escatimarem la presència del cinema espanyol en aquest projecte que ara començam, ja que pensam que hi ha un bon grapat de pel·lícules excel·lents realitzades en els darrers trenta o quaranta anys i que encara continua essent necessari llevar prejudicis respecte del cinema espanyol), el

primer treball del director basc Víctor Erice, *El espíritu de la colmena*.

La breu filmografia d'Erice també ha ajudat a convertir el realitzador en un cineasta de culte: tres films en trenta anys no és precisament una filmografia extensa, però sens dubte el que ha fet que sigui un cineasta respectat per tots els entesos és l'extraordinària qualitat d'aquests tres treballs —a més de la que ara comentam, Erice és responsable també d' *El Sur* (1983) i d' *El sol del membrillo* (1992)—.

El espíritu de la colmena és el que podríem dir una pel·lícula adequada per a tots els públics, de fet, els crèdits amb què se inicia la projecció estan fets amb lletra infantil (a les mateixes actrius, Ana Torrent i Isabel Tellería, se'ls va encomanar la feina), i abans d'iniciar-se la primera seqüència, com si es tractàs d'un veritable conte, unes lletres omplen la pantalla dient: «Érase una vez...» Seria lícit quedar-nos amb aquesta lectura més superficial: el film narra la vida de dues germanes d'uns 5 i 7

anys en un poble de Castella en el primer moment de la postguerra, moment històric en què el cinema era la màgia més grossa que ningú pogués imaginar. Si ens quedàssim només amb això diríem que Erice fa un dels retrats més encertats de la monòtona vida dels petits pobles a través de les vides d'aquestes dues nines que inventen els seus jocs infantils per omplir les lentes hores. I aquesta podria ser la percepció que en podria treure un espectador que no passàs la desena d'anys. Tanmateix, el títol, tan metafísic, difícilment quadraria amb una pel·lícula que cercàs els nins com el seus principals destinataris. I és que el film amaga sota aquesta senzilla targeta de presentació moltes més coses. Si bé el realitzador estén el seu fil narratiu no més enllà de quatre personatges (les dues germanes i els seus pares), totes i cada una de les persones del poble (l'entrançable mestra, el diligent guàrdia civil, la minyona Milagros, el fugitiu...) formen part de la casera que conforma una Espanya freda, trista, poruga, que amaga els secrets i els dolors allà on no poden arribar els ulls del *Generalísimo*. En aquest eixam en què totes les abelles fan feina de valent, les dues petites abelles, Ana i Isabel, van guaitant al món de les

abelles adultes, sense conèixer ni sospitar encara de l'existència d'una abella reina que controla fins al darrer racó de la bresca. Erice comença el film amb un retrat col·lectiu: la furgoneta que du el cinema anunciada per una colla de nins, per situar tot d'una l'acció dins el poble petit en què l'arribada del cinema és esperada amb fruïció no només pels més petits sinó també pels adults. La projecció d'*El Doctor Frankenstein* de James Whale és seguida amb interès per la sala de gom a gom. La càmera balla entre els atents espectadors i la pantalla on es projecta el film de Whale, però aviat es detindrà en un ulls tan foscos com llents, tan grossos com innocents: els ulls d'Ana. La petita segueix sense perdre detall la història de la nina que, jugant devora un llac, rep la inesperada visita d'un monstre; un monstre pels ulls dels adults, un amic per aquella nina solitària. Llavors la càmera surt del cinema i aprofita per acostar-se a Teresa i a Fernando, els pares de les nines, ella amb una amargor que s'arrossega des de la guerra en què tots van perdre (mai no sabem qui és el destinatari de les seves cartes) i ell, un home de llibres, interessat en la productiva vida de les abelles i altres misteris de la natura. La família d'Ana

ja està presentada. Entre els silencis dels adults, on semblen amagar-se secrets que intuirem però no coneixerem, es van fent lloc els diàlegs en sordina de les dues nines. Ana ha quedat impressionada per la història de Frankenstein, per l'amic-monstre, i cerca resposta a les seves preguntes en la seva germana Isabel, que exerceix amb autoritat el paper de germana gran que tot ho sap. La resposta és clara, per veure el monstre basta només amb desitjar veure'l i cridar-lo. Animada per la fàcil solució, Ana intentarà que un nou amic formi part del seu món, cercant-lo des de la seva innocència. Però fins i tot en aquella Espanya obscura el poder de la fantasia no té límit. El monstre acaba per arribar i Ana es fa amiga seva i l'ajuda en tot el que pot. Aquell monstre particular no és més que un fugitiu (mai no sabrem quin són els motius que l'obliguen a amagar-se, però és impossible no veure-hi l'ombra poderosa de la persecució franquista) que desapareixerà sota la foscor vulnerada per les ràfegues dels civils. La pèrdua de l'amic pertorba la felicitat quietud d'Ana, massa petita per comprendre el món que l'envolta, en què fins i tot el seu pare es col·loca en el

costat dels enemics. Ana desapareixerà en el laberint del bosc, quan la trobin ja no serà la mateixa, segurament ja no tornarà a viure tranquil·la dins la casera.

Un dels encerts més destacats del film és la recreació que fa el director de l'univers infantil. És impossible no sentir-se identificat en les atraccions que sedueixen les dues nines: escoltar les vies del tren per endevinar-ne l'arribada, l'atracció per la casa abandonada i per guaitar dins del pou, jugar a fer-se el mort... Erice disposa de dues còmplices que estan a l'altura, Ana Torrent i Isabel Telleria, que interpreten amb una naturalitat escassament aconseguida per altres actors nins.

El film és, a més, un cúmul de virtuts formals. Com si es tractàs només d'un conte infantil, la línia argumental se succeeix correlativa en el temps, queden les històries paral·leles només intuïdes, com si després cada espectador les hagués de desenvolupar. En tot moment el film recorda la casera que li dona títol, fins i tot, les escenes que transcorren a l'interior de la casa familiar, il·luminada per la tènue llum dels espelmes, sembla vessar per la pantalla la mel produïda per les abelles. ■